

บทที่ 5

5. ปัจเจกนิยมของปรัชญาจีน

Charles A. Moore กล่าวถึงหัวใจของปรัชญาจีนว่า “มีการเน้นว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม...”¹ ทั้งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งขงจื้อ เพราะขงจื้อมีความเห็นว่า มนุษย์ไม่ใช่ธรรมชาติของมนุษย์ที่จะมีชีวิตสังคมท่ามกลางชุมชนสัตว์

อย่างไรก็ตาม ทั้งนี้เป็นความเข้าใจผิดอย่างยิ่งถ้าจะเข้าใจกันเพียงฉาบฉวยว่า ปัจเจกชนไม่มีความสำคัญในปรัชญาจีนโดยมีพื้นฐานความเชื่อว่า ในชั้นแรกที่สุดครอบครัวซึ่งเป็นส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของชาวจีน รองลงมาได้แก่ความสำคัญของสังคมและรัฐ ด้วยเหตุดังกล่าว Moore จึงกล่าวต่อไปว่า “ทั้ง ๆ ที่จีนเน้นถึงธรรมชาติทางสังคมของมนุษย์อย่างไม่ต้องสงสัย แต่ก็มีការการพออย่างลึกซึ้งต่อปัจเจกชน รวมทั้งความเชื่อเรื่องความเท่าเทียมกันแต่ดั้งเดิม และความดี แต่ดั้งเดิมของทุกปัจเจกชนด้วย การเน้นความสำคัญทั้งสองเชื่อมโยงกันโดยธรรมชาติของความกลมกลืนของจีนโดยเฉพาะ”²

เราสามารถพิสูจน์ลักษณะปรัชญาปัจเจกนิยมของปรัชญาจีนได้ดังต่อไปนี้

1. ปรัชญาเต๋า

กลุ่มนักปรัชญาเต๋าให้คุณค่าอย่างสูงต่อเสรีภาพของปัจเจกชน ผลของความเชื่อในเสรีภาพของปัจเจกชนดังกล่าว ทำให้ปรัชญาเต๋ามีความเห็นว่า รัฐบาลที่ดีที่สุดก็คือรัฐบาลที่ยู่กับประชาชนน้อยที่สุด ซึ่งจะตีความด้วยคำพูดร่วมสมัยก็คือรัฐบาลที่ดีที่สุด คือรัฐบาลที่ไม่ใช่เผด็จการ ความรักในเสรีภาพดังกล่าวทำให้ขงจื้อซึ่งเป็นนักปรัชญาเต๋ายิ่งใหญ่คนหนึ่งภายหลังเล่าจื๊อปฏิเสธตำแหน่งทางการเมือง และมีความเห็นว่าการอยู่อย่างเต๋าหรือนกที่มีเสรีภาพยังดีเสียกว่า³ นอกจากนี้ ปรัชญาเต๋าเชื่อว่าปัจเจกชนทุกคนมีเสรีภาพที่จะดำเนินชีวิตของตนอย่างสงบ ไม่มีรัฐบาลที่ใดที่มีสิทธิที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเสรีภาพของใคร จากธรรมชาติความเชื่อในเสรีภาพส่วนบุคคลของปรัชญาเต๋าดังกล่าว Y.P. Mei จึงกล่าววิจารณ์ไว้ว่า “องค์การ

¹ Charles A. Moore ed; *op, cit*, p. 5 “There is the great emphasis upon man as a social being...”

² Loc, cit.

³ ดู John C.H. Wu, “The status of the Individual in the Political and Legal Tradition of Old and New China,” *The Chines Mind*, p. 340

ชนิดใดก็ตาม กลุ่มปรัชญาเต๋าเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ต้องสละและการเข้าไปมีส่วนร่วมในองค์การ เป็นการขวางกั้นต่อชีวิตที่เสรีและเป็นตัวของตัวเอง⁴

2. ปรัชญาขงจื้อ

จริยศาสตร์ของปรัชญาขงจื้อเป็นแนวจริยศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อชาวจีนมากที่สุด ไม่เคยลดค่าของปัจเจกชนเลย ถึงแม้ปรัชญาขงจื้อจะเป็นปรัชญาที่เน้นความสำคัญของสังคม ทั้งนี้ สามารถกล่าวถึงการให้ความสำคัญแก่ปัจเจกชนได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

2.1 คุณธรรมเย็น (jen)

เย็น คือคุณธรรมที่ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ หรือเย็นคือคุณธรรมที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ เพราะฉะนั้น ความสำคัญของปัจเจกชนประการแรกของปรัชญาขงจื้อคือ ทุกปัจเจกชนมีความเท่าเทียมกันในคุณสมบัติของความเป็นมนุษย์คือมีเย็นเป็นสารัตถะ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง มนุษย์เกิดมาอย่างเท่าเทียมกันในแง่ของการมีธรรมชาติอย่างหนึ่งเหมือนกันคือเย็น เพราะฉะนั้นการที่ทุกคนมีคุณธรรมเย็นเหมือนกันนี้เอง ทุกคนจึงสามารถพัฒนาคุณธรรมอื่น ๆ ได้เช่น รู้จักรักบิดามารดา รู้จักรักพี่รักน้อง และรู้สึกรู้สีกมีความเมตตา กรุณาต่อบุคคลอื่นในสังคม

นอกจากนี้ เนื่องจากมีความเชื่อว่าทุกปัจเจกชนมีความเท่าเทียมกันทางด้านของการมีธรรมชาติที่ดีในตน ปรัชญาลัทธิขงจื้อจึงเชื่อว่าทุกปัจเจกชนย่อมมีโอกาสที่จะพัฒนาธรรมชาติที่ดีส่วนนั้นให้ปรากฏออกมาอย่างชัดเจน และกลายเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์หรือบัณฑิตได้ เมื่อปรัชญาขงจื้อมีความเชื่อว่ามนุษย์มีโอกาสมากเท่าเทียมกันในการเป็นบัณฑิต นั้นย่อมหมายความว่าปรัชญาขงจื้อเชื่อในความเท่าเทียมกันหรือมีความสำคัญพอ ๆ กันของมนุษย์

ด้วยเหตุดังกล่าว จากการวิเคราะห์คำสอนของปรัชญาขงจื้อเรื่องคุณธรรมเย็น ย่อมทำให้สามารถสรุปได้ว่า ปรัชญาจีนฝ่ายลัทธิขงจื้อสอนในเรื่องความเท่าเทียมกันของปัจเจกชน ความเท่าเทียมกันดังกล่าวสืบเนื่องมาจากปัจจัยพื้นฐานคือธรรมชาติของคุณธรรมเย็นในคนทุกคน

2.2 ครอบครัวยุ

ทรรศนะที่ว่าทุกคนมี “เย็น” อยู่ด้วยกันทุกคนของปรัชญาขงจื้อ มิได้หมายความว่าทุกคนมีคุณธรรมอย่างสมบูรณ์โดยธรรมชาติ ทรรศนะดังกล่าวหมายความว่าทุกคนมีเมล็ดพืชของคุณธรรมหรือเมล็ดพืชของความมีมนุษยธรรมอยู่ในตนเท่านั้น ด้วยเหตุดังกล่าวปรัชญาขงจื้อจึงให้ความสำคัญแก่ทุกปัจเจกชนในประเด็นต่อมาคือ เป็นหน้าที่

⁴Y.P. Mei, "Status of the Individual in Social Thought and Practice," *The Chinese Mind*, p. 330

ของทุกปัจเจกชนที่ต้องพัฒนาเมล็ดพืชของคุณธรรมให้ได้ผลพวงคือความมีคุณธรรมอย่างสมบูรณ์ เพราะฉะนั้นปรัชญาของขงจื๊อจึงเน้นการพัฒนาภายในหรือพัฒนาจิตของตน หรืออาจกล่าวได้ว่าทุกปัจเจกชนมีหน้าที่ที่พึงกระทำเป็นอันดับแรกคือ การสำรวจตนเองและพัฒนาธรรมชาติที่ดีของตนให้เด่นชัด

ครอบครัวเป็นสถาบันแห่งแรกที่จะเอื้อโอกาสให้ปัจเจกชนได้พัฒนาเมล็ดพืชของคุณธรรมด้วย ด้วยเหตุดังกล่าว ปรัชญาของขงจื๊อจึงให้ความสำคัญแก่ครอบครัวเป็นอย่างมาก แต่ไม่ได้หมายความว่าปรัชญาของขงจื๊อเน้นความสำคัญของครอบครัวให้เหนือบุคคลในฐานะเป็นสมาชิกของครอบครัว คุณธรรมที่เรียกว่าความรักต่อพ่อแม่ และความรักในพี่น้องย่อมเกิดขึ้นได้ในครอบครัวเท่านั้น เพราะฉะนั้น ความสำคัญของครอบครัวซึ่งเป็นส่วนรวม มิใช่เป็นความสำคัญที่อยู่เหนือความสำคัญของบุคคลโดยสิ้นเชิง แต่ความสำคัญของครอบครัวเกิดขึ้นได้ก็เพราะเป็นสถานที่ที่บุคคลจะพัฒนาคุณธรรม “เย็น” ซึ่งแต่เดิมเป็นเสมือนเมล็ดพืชให้ผลิต่อออกผล ดังที่ Hsieh Yu-Wei

กล่าวไว้ว่า “ความสำคัญของครอบครัวมีเป็นพิเศษ เพื่อการรู้จักตนเองของปัจเจกชน นั่นคือ เมื่อนำเมล็ดพืชของเย็นที่ทุกปัจเจกชนเป็นเจ้าของสำเร็จ”⁵ อีกประการหนึ่ง ถ้าหากว่าบุคคลหรือปัจเจกชนไม่สามารถพัฒนาคุณธรรมตนเองให้บรรลุได้ ครอบครัวก็ไม่สามารถดำเนินไปอย่างเรียบร้อยเช่นเดียวกัน และนั่นย่อมหมายความว่าบุคคลย่อมมีความสำคัญต่อครอบครัว

ดังนั้นจะเห็นว่า ตามปรัชญาของขงจื๊อนั้น ครอบครัวมิได้มีความสำคัญเหนือบุคคลแต่อย่างใดทั้งสิ้น เพราะครอบครัวมีอยู่เพื่อบุคคล และครอบครัวจะดำเนินไปด้วยดีก็ต้องอาศัยการพัฒนาตนเองของบุคคลที่เป็นสมาชิกของครอบครัวนั้น

2.3 สังคมหรือรัฐ

การอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นนอกจากครอบครัวของตน ขงจื๊อสอนการปฏิบัติที่เรียกว่า “ลิ”(Lǐ) ซึ่งความหมายที่เด่นชัดของ “ลิ” ประการแรกคือ การเคารพมนุษย์ในฐานะเป็นมนุษย์ ทั้งนี้ เพราะมนุษย์มีความเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์โดยธรรมชาติ ด้วยเหตุดังกล่าว คำสอนของปรัชญาของขงจื๊อเกี่ยวกับคุณธรรม “ลิ” จึงแสดงถึงความเคารพในปัจเจกบุคคลอย่างเท่าเทียมกัน

⁵Hsieh Yu-Wei, “The Status of The Individual in Chinese Ethics,” **Op. Cit.**, p. 318 “The importance of the family is specially for the sake of realizing the individual, That is for the fulfillment the seed of jen possessed by every individual.”

หลักในการปฏิบัติของบุคคลพึงมีต่อบุคคลอีกอย่างหนึ่งคือ “ความซื่อสัตย์” (Loyalty) ซึ่งหมายถึงบุคคลพึงมีหน้าที่ที่จะช่วยเหลือคนอื่น ซึ่งโดยเนื้อแท้แล้วขงจื้อมีการจำกัดความซื่อสัตย์ต่อจักรพรรดิหรือกษัตริย์เท่านั้น แต่ควรจะเป็นหน้าที่ที่ต้องช่วยเหลือมนุษย์ทุกคน⁶ การที่ปรัชญาขงจื้อได้สอนถึงหลักปฏิบัติต่อบุคคลอื่นในลักษณะดังกล่าว ย่อมแสดงว่าปรัชญาขงจื้อให้ความสำคัญแก่ทุกปัจเจกชน บุคคลใดต้องการความมั่นคงของตน บุคคลนั้นก็มีหน้าที่ทำให้บุคคลอื่น ๆ มั่นคงด้วย หรือบุคคลใดต้องการทำตนให้ยิ่งใหญ่ บุคคลนั้นก็ต้องทำให้ผู้อื่นยิ่งใหญ่ด้วย ด้วยเหตุดังกล่าว บุคคลพึงมีหน้าที่ที่จะช่วยเหลือคนอื่นด้วย และการช่วยเหลือดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยคุณธรรม “ความซื่อสัตย์” ต่อคนอื่นนั่นเอง

นอกเหนือไปจากคุณธรรม “ความซื่อสัตย์” ต่อบุคคลอื่นแล้ว ปรัชญาขงจื้อยังสอนถึงคุณธรรมที่เรียกว่า “การเอาใจเขามาใส่ใจเรา” ซึ่งหมายถึงการกระทำต่อคนอื่นเสมอเป็นการกระทำต่อตนเอง ลักษณะคำสอนดังกล่าวย่อมเน้นถึงความสำคัญของทุกปัจเจกชนในแง่ที่ว่า บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันเสมอกับตนเอง ทั้งนี้ ย่อมเห็นว่าการปฏิบัติคุณธรรม “ความซื่อสัตย์” และ “การเอาใจเขามาใส่ใจเรา” ย่อมนำเสนอสู่สัจมาสู่สังคมมนุษย์

จริยศาสตร์ของขงจื้อต้องการให้แต่ละบุคคลมีหน้าที่ต่อสังคมของตนซึ่งอาจทำให้เกิดความเข้าใจว่า ปรัชญาขงจื้อเน้นความสำคัญของสังคมเหนือบุคคล แต่แท้จริงแล้ว Hsieh Yu-Wei กล่าววิจารณ์ว่า “โดยแท้จริงแล้ว จริยศาสตร์ขงจื้อยกให้ปัจเจกชนสำคัญกว่าสังคมเสียอีก จริยศาสตร์ของขงจื้อยกให้บุคคลเป็นราก และสังคมเป็นใบ หรือบุคคลเป็นรากฐาน และสังคมเป็นหลังคา”⁷ คำวิจารณ์ดังกล่าวเกิดจากการตีความในแง่ที่ว่าปรัชญาขงจื้อมีคำสอนหลักอยู่ที่ว่า สังคมหรือรัฐที่ดีนั้นเป็นผลจากการพัฒนาเมล็ดพืชของความดีที่งอกเงยในตนเอง ให้สมบูรณ์ของสมาชิกของสังคม กล่าวคือ บุคคลที่พัฒนาตนเองแล้วเท่านั้น จึงสามารถปกครองครอบครัวให้เรียบร้อย และปกครองรัฐให้เรียบร้อย นั่นย่อมหมายความว่า แท้จริงแล้ว ปรัชญาขงจื้อเน้นความสำคัญของสังคมที่รากฐานคือบุคคล หรือถ้าปราศจากการพัฒนาตนเองของบุคคลแล้ว ก็ไร้ประโยชน์ที่จะพูดถึงหน้าที่ของบุคคลต่อครอบครัวและสังคมหรือรัฐ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งรัฐก็ต้องพึ่งคุณธรรมของบุคคลอย่างมากนั่นเอง สมดังอุดมคติของปรัชญาจีนที่เน้น “ความเป็นบัณฑิตภายในและความเป็นนักปกครองภายนอก”

⁶ดู Ibid., P. 317

⁷Ibid., p. 318 “Confucian ethics considered the individual even more important than the community.

Confucian ethics regarded individuals as roots, and communities as leaves or individuals as foundations and communities as roofs.”

ดังนั้นจะเห็นว่า ในเรื่องสังคมหรือรัฐ ปรัชญาขงจื๊อมิได้วางคุณค่าของรัฐไว้เหนือบุคคล แท้จริงรัฐต้องพึ่งพาบุคคลผู้เป็นสมาชิกอย่างมาก ดังที่ Hsieh Yu-Wei สรุปว่า “บุคคลต้องการสังคม และสังคมต้องการบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคม เป็นไปในรูปแบบพึ่งพาซึ่งกันและกัน และมีความสำคัญเท่าเทียมกัน”⁸

2.4 ขงจื๊อเคยกล่าวถึงลักษณะของบุคคลผู้มีคุณธรรมไว้อย่างหนึ่งว่า “บุคคลผู้ยิ่งใหญ่แสวงหาความกลมกลืนแต่ไม่แสวงหาความเหมือน คนใจแคบแสวงหาความเหมือนแต่ไม่แสวงหาความกลมกลืน”⁹ จากคำกล่าวของขงจื๊อดังกล่าวย่อมชี้ให้เห็นว่า บุคคลผู้มีคุณธรรมเป็นคนใจกว้างพอที่จะยอมรับความแตกต่างจากตนเองของบุคคลอื่นได้ และการทนความแตกต่างของบุคคลอื่นได้ย่อมหมายถึงการยอมรับในสำคัญของบุคคลอื่นและเสรีภาพส่วนบุคคลของเขา ขงจื๊อจึงมิใช่ปราชญ์ที่เน้นถึงความสำคัญของส่วนรวมหรือสังคมจนเล็งไม่เห็นความสำคัญของบุคคลแต่อย่างใดทั้งสิ้น

3. จากการเห็นความสำคัญของปัจเจกบุคคล ดังนั้น วิถีปฏิบัติทางศาสนาจีนจึงเป็นเรื่องส่วนบุคคล (personal) Wing-Tsit Chan วิเคราะห์ไว้ว่าในประเทศจีนไม่มีสถาบันทางศาสนาที่มีอำนาจหน้าที่คอยบงการสมาชิกของศาสนา หรือเป็นองค์กรที่ตั้งตัวเป็นผู้ผูกขาดการติดต่อระหว่างผู้บูชากับพระเจ้าหรือวิญญาณกับบรรพบุรุษ การบูชาพระเจ้าและวิญญาณบรรพบุรุษซึ่งเป็นวิถีชีวิตทางศาสนาจึงเป็นเรื่องโดยตรงของบุคคล¹⁰

นอกจากนี้ ชาวจีนยังมีความเชื่อเรื่องชีวิตหลังการตาย ความเชื่อดังกล่าวปรากฏในประเทศจีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซาง (Chang Dynasty) พร้อมทั้งพิธีการบูชาบรรพบุรุษด้วยอาหารและของใช้ ย่อมเป็นความเชื่อที่แสดงถึงความเชื่อมั่นเกี่ยวกับบุคคลว่า บุคคลยังคงมีชีวิตอยู่ภายหลังจากละโลกนี้ไปแล้ว

อย่างไรก็ตาม ความเชื่อมั่นในชีวิตหลังการตายของสามัญชนที่ปฏิบัติกัน นักปราชญ์จีนไม่สนับสนุน แต่เน้นถึงการพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรมแทน และถือว่าการพัฒนาคุณธรรมก็เป็นเรื่องของแต่ละบุคคลหรือเป็นหน้าที่ของแต่ละบุคคล รวมทั้งเน้นถึงความเสมอภาคของทุกคนที่จะบรรลุความเป็นผู้มีคุณธรรมหรือความเป็นบัณฑิตดังกล่าวแล้วนั่นเอง

⁸ Ibid.

⁹ **Doctrine of the Mean II.** 14 Quoted in *Ibid.*, p. 311 “The Superior man is seeking for harmony but not Scameness. The Mean Man is seeking for sameness but not harmony”

¹⁰ ดู Wing-Tsit Chan, “The Individual in Chinese Religion,” **The Chinese Mind**, pp. 286-7